

АНОТАЦІЯ

Назва дисципліни / освітнього компонента	Історія національних меншин України
Освітня програма	ОПП «Середня освіта (Історія)» першого бакалаврського рівня
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3 кредитів / 90 годин
Вид підсумкового контролю з	залік
Мова викладання	Українська мова викладання
Викладач	Візитів Юлія Миколаївна; кандидат історичних наук, доцент, доцент
CV викладача на сайті кафедри	
E-mail викладача	yuliia.vizitiv@rshu.edu.ua

Метою викладання навчальної дисципліни “Історія етнічних меншин України” в першу чергу є вивчення демографічної структури українського суспільства, проблем етнокультурного діалогу, історії та культури етнічних спільнот. Запропонована дисципліна спрямована на виконання Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), наказів Міністерства освіти і науки про розробку освітньо-професійних програм.

Завдання курсу:

- засвоїти основні відомості з історії національних меншин України;
- охарактеризувати процеси розселення представників інших народів на українських теренах;
- процеси формування спільнот;
- виокремити характерні риси етнокультур національних меншин;
- проаналізувати галузі традиційної матеріальної і духовної культури етнічних спільнот;
- дати аналіз діяльності сучасних національних товариств, фестивалів тощо.

Модуль 1

Змістовий модуль I. Соборна Україна: класичні етнічні спільноти

Тема 1. ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ.

ІСТОРІОГРАФІЯ

2 год.

Предмет і завдання дисципліни "Історія етнічних меншин України", її місце у вузівській системі підготовки фахівців.

Етнополітика. Титульна нація. Етнографічна група. Етнічна спільнота. Етнічна адаптація. Етнічна асиміляція. Етнічна самосвідомість. Етнічні карти українських земель. Дані переписів населення. Проблеми етнокультурного діалогу.

Історіографія та джерела вивчення

Тема 2. СЛОВ'ЯНСЬКІ ЕТНІЧНІ ГРУПИ

2 год.

Болгарська етнічна група. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Колонізація півдня України кінця XVIII – першої третини XIX ст. Перші поселення в Новоросії. Пільги болгарських колонізаторів та їх вплив на економічний розвиток краю. Болгарське козацьке військо на Бузі. Колонізація варнськими болгарами Криму (1830-ті роки). Міграція в Приазов'я. Вклад болгар у діяльність НТШ. Болгарські національні райони в УРСР. Поширення болгарської книги в УРСР в 20-30-ті роки XX ст. Сучасні громадські болгарські об'єднання в Україні.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Серби. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Сербсько-руські взаємини періоду Київської Русі. Вплив сербських мандрівних дудників і гусярів на формування лірико-епічного жанру української усної народної творчості – думи. Серби в козацькому війську на початку XVII ст. та їх участь у війні під проводом Б.Хмельницького. Сербське наймане військо І.Виговського. Серби – випускники Києво-Могилянської академії, українські громадські і культурні діячі (XVIII ст.). Створення адміністративно-територіальних одиниць Новосербії (1753 р.) та Слов'яносербії (1753 р.). Політичне, економічне та культурне життя регіонів заселених сербами. Сербські міста і села. Сербська меншина в гайдамацькому і коліївському рухах.

Вплив творчості сербського фольклориста і мовознавця Вука Караждіча на формування поглядів членів "Руської Трійці". Діяльність в Україні комітетів допомоги Сербії у народній боротьбі проти турків. Русофільство в середовищі сербської меншини (кінець XIX – початок XX ст.). Серби в УРСР. Становище сербської спільноти в незалежній Україні.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Польська етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Поляки періоду Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Зміцнення польської присутності в Україні. Польська меншина у суспільно-політичному житті України

XVI ст. Міграційні процеси. Соціально-економічне життя поунійного часу. Польський культурно-релігійний вплив. Діяльність польських громад в Україні.

Зміни в адміністративному устрої XVII – XVIII ст. Феодально-кріпосницькі відносини між українцями і поляками. Під владою Російської імперії. Польські національно-визвольні повстання. Зміни у системі польського магнатського землеволодіння після повстання 1863 р. поляки в соціоетнічних конфліктах. Польська людність в урбанізації міст, містечок і розвиткові ремесел та торгівлі. Внесок польської етнічної групи у розвиток літератури, драматургії, живопису, архітектури, друкарської справи напередодні Першої світової війни.

Поляки на Україні в міжвоєнний період. Польська меншина в суспільно-політичному житті України другої половини XX ст. Сучасний стан розвитку польської етнічної групи в Україні. Поляки на Волині.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Чеська етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Еміграція чехів на Волинь у 60-70-ті роки XIX ст. Культура чеського землеробства. Політичний, економічний, культурний розвій чеських волостей в Україні в XIX ст. Освітні заклади чеських поселенців. Конфесійна ситуація в чеських колоніях. Чеська спільнота в міжвоєнний період. Діяльність пожежних, спортивних, просвітніх чеських товариств. Чеська преса.

Депортація чехів 1939-1941 років. Антифашистська підпільна організація "Бланик". Чеська Повстанська армія та УПА. Бойовий шлях Чехословацького корпусу Червоної Армії. Післявоєнна чеська еміграція на історичну батьківщину.

Чеське художнє скло. Розвиток культурних традицій, релігійних обрядів та звичаїв чехів України. Туристичні об'єкти.

Словацька національна меншина. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Словацька колонізація України. Вклад словацької етнічної групи у економічний розвиток України XIX ст. Словаки на українських землях в XX – XXI ст. Сучасні словацькі об'єднання та організації в Україні.

Словацькі народні промисли та ремесла. Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Тема 3. ЕТНІЧНІ СПІЛЬНОТИ ГЕРМАНСЬКОЇ ГРУПИ

2 год.

Єврейська етнічна група. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Євреї на території сучасної України в епоху раннього феодалізму. Зайнятість євреїв періоду Київської Русі. Політична, економічна, культурна діяльність єврейської спільноти XIV – XVI ст. Місце єврейської меншини у торгівельній, фінансовій та орендній сфері XVII – XVIII ст. Євреї і християнство. Історичні портрети козацьких полковників єврейського походження: М.Борохович, П.Герцик та ін. Єврейські погроми XVII ст. Хасидизм.

”Смуга осілості“. Хліборобські єврейські колонії ХІХ ст. Сіонізм. Антисемітизм. Єврейські погроми в Російській та Австро-Угорській імперіях. Політичні організації євреїв 1917-1920 рр. Єврейський курінь в складі УГА. Становище єврейської етнічної групи в міжвоєнний період в складі Речіпосполитої та Радянської України. Дискримінаційні заходи проти євреїв періоду Другої світової війни. Гетто. Концтабори. Хвиля еміграції євреїв з України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Вклад євреїв в українську культуру. Єврейська тематика в українській літературі. Культура і побут. Формування поваги до національної символіки. Туристичні об’єкти.

Німецька етнічна меншина. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Відомості про німців княжої доби. Вклад німецької спільноти у відбудову міст, розвиток торгівлі і ремесел після татаро-монгольської навали. Магдебурзьке право. Німецька міська та сільська колонізація Литовсько-Польської доби. Внесок німецьких поселенців у фахову термінологію ремісництва, торгівлі, будівництва. Наймане німецьке військо в Україні (ХVІІ ст.). Німецькі досягнення у сільському господарстві на українських землях (садівництво, городництво, вирощування тютюну, лікарських рослин).

Нова хвиля німецької колонізації другої половини ХVІІІ ст. Маніфести Катерини ІІ і Олександра І. Німці Наддніпрянщини та Волині. Доля українських німців наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Б.Штейнгель на Волині. Репатріація німецької етнічної групи на батьківщину протягом 1939-1943 рр. Фольксдойче. Депортація українських німців вглиб СРСР у 1945 р. Сучасний стан розвитку німецької спільноти в Україні.

Культура і побут. Національні цінності. Туристичні об’єкти.

Англійська етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Перші згадки про англійців на українських землях. Англійська принцеса Гіта – дружина Володимира Мономаха. Торгівельні зв’язки та культурні впливи англійської меншини в ХІІ – ХVІІ ст. Описи України Д.Пері, Д.Джеймса, Д.Маршала, Е.Кларка (ХVІІІ – ХІХ ст.). Залучення англійського капіталу в Україну (ХІХ ст.). Завод Д.Юза. Англійські інвестиції в нафтопромисловість України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Англійці в незалежній Україні.

Культура і побут. Туристичні об’єкти.

Шведи. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Варяги на Русі. Норманська теорія походження Київської Русі. Зброя. Варязькі шляхи. Шведські поселення в Новоросії (кінець ХVІІІ ст.). Господарське освоєння краю. Сучасні старошведські села Південної України. Діяльність Товариства нащадків жителів села Старошведського на Херсонщині.

Культура і побут. Туристичні об’єкти.

Тема 4. РОМАНСЬКІ МЕНШИНИ

Молдовська етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Волохи в Давньоруській державі та Галицько-Волинському князівстві. Шипинська земля. Фортеця Четате-Албе – центр молдавської культури і ремесла. Хвиля еміграції в Україну (XVI ст.). Міграційні процеси молдован українськими землями (XVI - XVIII ст.). Петро Могила. Молдовські військові поселення у межириччі р. Дніпро і р. Синюха у XVIII ст. Молдовський гусарський полк. Етнічна група молдован у XIX – на початку XX ст. Молдавська автономна РСР у складі УРСР (1924-1940 рр.). Дилема молдавського правопису: кирилиця чи латиниця. Молдавани Буковини і Поділля. Національна група українських молдован на межі тисячоліть.

Культура і побут. Кушнірство. Килимарство. Туристичні об'єкти.

Етнічна група румун. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Вихідці з Марамурешу і Південної Трансільванії на Закарпатті і Північній Буковині (XIII ст.). Участь румунів у гайдамацьких повстаннях. Румунсько-українські поселення на Півдні України. Румуни-випускники Києво-Могилянської академії: Удріште Нестурел, Вартоломей Мазарену та ін. Румунізація українського населення Північної Буковини у другій половині XIX – на початку XX ст. Українські румуни у Першій світовій війні. Румунське населення української Мараморщини XX століття. Діяльність Українського відділення Товариства румунсько-радянської дружби. Культурна автономія і права чернівецьких румунів (друга половина XX ст.). Українські румуни на зламі тисячоліть. Румунізми в українській мові.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Етнічна спільнота італійців. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Бона Сфорца (1494-1552 рр.). Вклад італійських інженерів та архітекторів у фортифікаційну забудову України (XV – XVIII ст.). Італійці-будівничі на Волині: Петро Сперендіо, Бенедикт Моллі, Доменік Мерліні, Павло-Антоніо Фонтана. Італійська спільнота в XIX – XX ст. Українсько-італійські шлюби кінця XX – початку XXI ст.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Французька національна меншина. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Французька присутність в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві. Французи на Україні під владою Литви, Польщі, Угорщини та Туреччини. Інженер і військовий картограф Гійом Левассер де Боплан (XVII ст.). Праці П'єра Шевальє з історії України (XVII ст.). Оноре де Бальзак на Волині (XVIII – XIX ст.). Відгомін війни 1812 року в Україні. Місце монографії Ш.Лєсюра "Історія козаків" (1813 р.) у зовнішній політиці Наполеона. Арман Рішельє – губернатор Новоросійського краю. Розвиток французької національної групи в XX ст. Проблема української державності у франкомовній літературі

1917-1921 років. Вклад французів у модерну україністику. Сучасне становище французької меншини України.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Тема 5. ГРЕКИ, ВІРМЕНИ ТА ІНШІ ЕТНІЧНІ ГРОМАДИ ІНДОЄВРОПЕЙЦІВ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ТРАДИЦІЇ

2 год.

Вірменська етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Вірменські купці на Русі в X ст. Початок вірменської колонізація Криму (XI ст.). Armenia Maritima (XII – XV ст.). Львів, Кам'янець-Подільський, Могильов-Подільський, Луцьк – центри середньовічної вірменської культури. Вірменський міський уряд. Економічний, політичний, культурний розквіт вірменської спільноти в Україні (XV - XVII ст.). Полонізація українських вірменів. Занепад вірменських колоній в XIX ст. Вірменська меншина XX ст. Формування історичної свідомості.

Культура і побут. Влад вірменських композиторів XX ст. в обробку українських пісень. Туристичні об'єкти.

Грецька етнічна група. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Античні міста-поліси Північного Причорномор'я. Вклад греків в діяльність братств, розвиток української освіти, культури, церкви. Ченці-радники. Торгівельний привілей Б.Хмельницького ніжинській грецькій громаді. Випускники Київської духовної академії. Грецька колонізація Півдня України. Приазовська колонія (XVIII ст.). Військові грецькі селища Одещини і Криму. м. Одеса – центр грецького національно-державного відродження. Діяльність таємного товариства "Фелікс Гетерія" (XIX ст.). Грецький флот в обслуговуванні українських портів (XIX-XX ст.). Представництво Греції в УНР. Грецькі національні райони в межах УРСР (20-30-ті роки XX ст.). Сучасне життя етнічної меншини греків в Україні.

Культура і побут. Грецьке мистецтво в Україні. Туристичні об'єкти.

Албанці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Поселення в Південній Бессарабії та Приазов'ї. Арнаути.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Циганська етнічна група. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Етнічне походження ромів та специфіка циганської топоніміки в Україні. Циганські етнодіалектичні групи. Соціальна організація циган. Особливості кріпосної залежності буковинських ромів. Спеціалізовані циганські ремесла. Становище ромів у Російській

імперії. Репресії ромів під час Другої світової війни. Діяльність національно-культурних товариств циган в ХХ – ХХІ ст. кримінальна ситуація в середовищі сучасних циган.

Цигани в українській літературі. Циганська мова і писемність. Культура, побут, звичаї, традиції. Туристичні об'єкти.

Литовці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Україна під владою Литви (XIV – XVI ст.): причини та наслідки співжиття. Пам'ятки українсько-литовської фортифікації на Волині. Діяльність Спілки литовців України в ХХ - ХХІ ст. Можливості національної освіти в Україні.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Тема 6. ФІННО-УГОРСЬКІ ТА КАВКАЗЬКІ ЕТНОСПІЛЬНОТИ УКРАЇНИ

2 год.

Етнічна спільнота угорців. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Перша хвиля угорської колонізації з Уралу (895-896 рр.). Угорська династична політика періоду Київської Русі. Друга хвиля колонізації угорцями українських земель у результаті загарбання Угорщини Оттаманською Портою (XVI ст.). Закарпаття під владою Угорщини. Ференц Ліст – угорський композитор на Волині (1848-1849 рр.). Вклад братів Мезарів у розвиток української порцеляни (XVIII – XIX ст.). "Мадярони" Закарпаття. Політичне, економічне, культурне становище угорської національної групи протягом ХХ - ХХІ ст.

Культура і побут. Майоліка. Туристичні об'єкти.

Естонці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Поселення естонців в Криму в 1861-1877 роках. Діяльність семи естонських громад, заснованих на початку ХХ ст. Репресії та депортації естонської меншини в 20-30-ті роки ХХ ст. Сучасні естонські села Криму. Кримський музей – скарбниця естонської матеріальної і духовної культури. Вихід естонсько-української серії марок "Із варяг у греки" 2003 р.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Адигейці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Культура і побут. Народний живопис. Туристичні об'єкти.

Грузини. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Сучасний стан розвитку грузинських громад Донецька, Львова і т.д.

Культура і побут. Народний живопис. Туристичні об'єкти.

Тема 7. ТЮРКСЬКІ ЕТНІЧНІ ГРУПИ В УКРАЇНІ

2 год.

Кримські татари. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Крим в геополітиці держав Східної Європи. Населення півострова в період Київської Русі. Етнополітичні та суспільно-економічні зміни та їх вплив на кримських татар (XIII – XV ст.). Українсько – татарське збройне протистояння (кінець XV – середина XVII ст.). Кримське ханство і козацька держава.

Доля кримського населення у складі Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). Українська національна революція та кримські татари. Кримськотатарська трагедія епохи сталінізму. Передача Криму до складу УРСР та її наслідки.

Кримська автономія у незалежній Україні. Феномен кримського сепаратизму 90-х років XX ст. Проблема кримськотатарських репатріантів та її вирішення. Сучасні громадські об'єднання та організації татарської спільноти.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Караїми. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Походження караїмської етнічної групи. Вплив хозарської культури на етноспільноту. Караїмські поселення Західної України в XIV – XV ст. Вклад караїмів у соціально-економічний розвиток українських земель (XVI – XIX ст.). Караїмська спільнота в Криму (XX – XXI ст.).

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Кримчаки. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Версії походження етносу та проникнення на Україну. Присутність єврейського елемента в соціумі. Масові розстріли фашистами кримчаків (1941 р.).

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Уруми. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Нащадки грецьких і римських колоністів Криму. Депортація урумів російським урядом на Північ Азовського моря (1778 р.). Основоположники Маріуполя.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Турецька національна меншина. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Взаємовідносини чоловіка і жінки в сучасному ісламі на Україні.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Гагаузька етнічна спільнота. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Гіпотези етнічного коріння етносу. Освоєння гагаузами Південної Бессарабії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Гагаузька етнічна група на південному заході України (XX – XXI ст.).

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Азербайджанці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Причини міграційної активності спільноти в Україну.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Змістовий модуль II. Новітні етнічні меншини

Тема 8. НЕЧИСЕЛЬНІ НАРОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

4 год.

Араби. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Початки формування арабської діаспори в Україні в останній третині XX ст. Діяльність арабських культурних центрів.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Корейці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Реалізація аграрного потенціалу. Асоціація корейців України. Українсько-корейський фестиваль "Кореана".

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

В'єтнамці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Освітня діяльність школи Хо Ши Міна у Києві. Особливості життя нелегалів.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Китайці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Дні китайської культури.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Японці. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Культурний обмін народів.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Мордва. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну. Діяльність мордовської діаспори в Україні.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.

Інші нечисельні етнічні спільноти. Чисельність населення. Райони проживання. Частка міського населення. Релігійний склад.

Шляхи проникнення в Україну.

Культура і побут. Туристичні об'єкти.